

УДК 371 (410+477)

Лушпай Людмила,*викладач кафедри міжнародної мовної комунікації Національного університету "Острозька академія", м. Острог*

ЕКСТРАПОЛЯЦІЯ БРИТАНСЬКОГО ДОСВІДУ ГЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ В СИСТЕМУ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано позитивні надбання досвіду гендерного виховання учнів середніх навчальних закладів у Великій Британії, який можна успішно використати у шкільній системі України.

Ключові слова: *гендер, освіта, гендерне виховання.*

Lushpay L. Extrapolation of the British experience of gender education in the school system of Ukraine

The article deals with positive experience of gender education in secondary schools of Great Britain that can be successfully applied in Ukrainian system of school education.

Keywords: *gender, education, gender education.*

У сучасному світовому суспільстві, яке стрімко розвивається і зазнає кардинальних змін, Україна не може розраховувати на успішний розвиток, не вивчаючи і творчо не застосовуючи досвід інших держав. Вивчення педагогічного досвіду інших країн дає можливість визначити основні закономірності і тенденції розвитку навчально-виховних процесів. Особливого значення набуває вивчення такого досвіду у періоди радикальних суспільних змін, які, зазвичай, спричиняють реформу шкільної освіти.

Враховуючи тенденцію освітньо-виховних систем європейських країн до інтеграції, особливого значення набуває метод порівняння, який застосовується при вивченні освітніх систем різних країн з метою виокремлення загальних тенденцій та специфічних особливостей їх розвитку. Гендерні дослідження шкільної освіти були розпочаті у західноєвропейських країнах, тому вивчення і засвоєння теоретичних ідей і практичних методів зарубіжних колег збагачує

український педагогічний досвід і наближає його до рівня найкращих світових стандартів. Проте варто диференційовано, обережно і зважено підходити до запозичення досвіду навчання і виховання молодого покоління зарубіжних країн, враховуючи українську національну, історичну і культурну специфіку.

У нашому дослідженні використання порівняльного методу спрямоване на вивчення здобутків британських педагогів у процесі гендерного виховання учнів середніх навчальних закладів. Зіставлення різних поглядів на гендерне виховання, виділення інноваційних технологій, впроваджених у Великій Британії у другій половині XX – на початку XXI ст., дає можливість його ефективного використання у навчально-виховному процесі українських середніх загальноосвітніх шкіл.

Аналізуючи стан гендерного виховання в українських середніх школах, потрібно зазначити, що Україна, як демократична і правова держава взяла на себе відповідальність гарантувати своїм громадянам рівні права і можливості, у тому числі й гендерні, на законодавчому рівні. А також створити практичні умови для їх реалізації в усіх сферах життя.

На законодавчому рівні українська держава докладає певних зусиль. Свідченням цього є прийняття у 2006 році Закону України “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків”. Кабінетом Міністрів було розроблено і затверджено у 2006 р. Державну програму з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року.

Велика робота з розповсюдження гендерних знань проводиться у рамках “Програми рівних можливостей та прав жінок в Україні” під егідою Програми розвитку ООН. У 2009-2010 рр. працівниками Програми було організовано і проведено Навчальну програму підготовки тренерів з підвищення гендерної обізнаності та гендерної чутливості вчителів. Було підготовлено 58 кваліфікованих тренерів, які розпочали свою роботу з листопада 2010 р. на базі обласних інститутів післядипломної освіти вчителів середніх шкіл.

У 2007 році в межах виконання “Програми рівних можливостей та прав жінок в Україні” було видано навчальний посібник “Ми різні – ми рівні. Основи культури гендерної рівності” для учнів 9 – 12

класів загальноосвітніх навчальних закладів за редакцією О. Семиколенової. У вересні 2010 року “Програмою рівних можливостей та прав жінок в Україні” було оголошено конкурс на кращий урок з питань гендерної рівності серед вчителів 5 – 11 класів. Фіналісти конкурсу (20 осіб) взяли участь у навчальному візиті до однієї з країн Європейського Союзу, а також їх буде запрошено провести майстер-класи в регіонах України протягом 2011 року.

Проте сьогодні в Україні відчувається дефіцит навчально-методичної літератури з гендерних питань, не вистачає відповідно кваліфікованих педагогічних кадрів. Практична робота з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві і впровадження гендерного підходу у шкільну освіту знаходиться на початковому етапі, стикаючись з перешкодами і труднощами. Головною перешкодою, на нашу думку, є відсутність реальних механізмів впровадження гендерного підходу, а також дуже повільний процес зміни суспільної свідомості, яка ґрунтується на гендерних стереотипах, на свідомість, в основі якої лежить аналітично-критичний тип мислення.

Необхідно звернути увагу на чинники навчально-виховного процесу, від яких залежить ефективність впровадження гендерного підходу та якості гендерного виховання:

- зміст навчальних матеріалів (як подаються образи жінок і чоловіків, дівчат і хлопців у підручниках, навчальних посібниках, методичній літературі тощо);

- взаємодія між вчителями і учнями, спілкування учнів між собою (відстежувати, приділяти належну увагу і викорінювати факти образливої поведінки, дискримінації за статевою ознакою та заохочення дівчат і хлопців лише до виконання тих видів діяльності, які відповідають суспільним гендерним стереотипам);

- зміст навчальних предметів (виявляти, аналізувати і усувати негативні прояви гендерно диференційованого підходу до вивчення технічних, природничих, гуманітарних дисциплін);

- особистісно орієнтоване виховання (застосування прийомів, форм і методів, які забезпечують максимальний розвиток індивідуальних здібностей, особистісного потенціалу кожної дитини; врахування особистісного досвіду кожної дитини);

- профорієнтація учнів старших класів середньої школи (доціль-

но заохочувати вибір нетипових для хлопців і дівчат професій, тим самим розширюючи їх можливості) [2; 4; 5].

На ефективність і результативність гендерного виховання молодого покоління впливає аналітико-психологічний аспект, який вимагає:

- осмислення впливу школи, сім'ї, громади, культури суспільства на гендерну соціалізацію дівчат і хлопців, їх майбутній професійний вибір, планування свого життя;
- розуміння причин диференціації гендерних ролей у різних сферах суспільного життя;
- критичного аналізу власної поведінки та поведінки своїх однолітків і старшого покоління;
- виявлення проявів булінгу та сексизму в школі та інших сферах життя.

Проведений нами аналіз британської системи гендерного виховання виявив необхідність для української шкільної навчально-виховної системи:

- пом'якшення і усунення традиційних гендерних настанов за допомогою змісту шкільного навчання, навчальних засобів та спілкування учнів і вчителів;
- аналізу навально-методичної літератури на предмет виявлення в ній гендерних стереотипів, які потрібно усувати;
- запобігання і ефективної професійної роботи з різними формами насильства, сексизму в школі, конфліктами між статями;
- залучення дівчат і хлопців до видів діяльності, які формують партнерство, взаємодію, взаємозамінність статей [2; 3; 5].

Британський досвід засвідчив ефективність використання таких виховних форм і методів, як рольові ігри, тренінги, дискусії, моделювання ситуацій, метод проектів. Залучення фахівців – практичних психологів і соціальних педагогів, а також батьків, громади, церкви, громадських організацій, науковців до гендерного виховання учнів середніх навчальних закладів також сприяють успішності цього складного процесу.

Вивчення й аналіз теоретичних і практичних здобутків представників феміністського напрямку в педагогіці є важливим для впровадження гендерного виховання у практику українських шкіл. Феміністська педагогіка пропонує таку модель шкільного навчаль-

но-виховного процесу, яка є основою для впровадження й успішної організації гендерного виховання учнів. Оскільки основними принципами феміністської педагогіки є комунікативність, партисипативність і активність всіх учасників навчально-виховного процесу, це дозволяє створити у школі навчально-виховну атмосферу, яка ґрунтується на егалітарному принципі і є базовою умовою успішного впровадження гендерного виховання молодого покоління. Отже, на нашу думку, вітчизняним педагогам і науковцям варто вивчати і запозичувати з урахуванням національних особливостей досвід феміністської педагогіки у Великій Британії.

В останні роки в Україні розпочато гендерний аналіз шкільних підручників, посібників, проте це лише розвідки, цей важливий напрям діяльності ще не є достатньо розробленим. Гендерний аналіз підручників ще не є визнаним державою як один з пріоритетних напрямів з впровадження гендерного виховання у практику загальноосвітніх навчальних закладів, немає відповідних нормативних документів, які би утвердили таку експертизу як обов'язкову, не розроблені чіткі критерії, не вистачає фахівців.

Наслідком такої ситуації є те, що досвід жінок, їх внесок у розвиток суспільства применшується і не знаходить об'єктивного відображення у навчальній літературі, яка суттєво впливає на формування системи цінностей молодого покоління, на формування та розвиток рис характеру, які визначатимуть подальший життєвий шлях дівчат і хлопців. Таким чином, напрацювання британських колег у галузі гендерної експертизи шкільних підручників і посібників може стати корисним з точки зору ефективної організації гендерного виховання молодого покоління.

Вартим серйозної уваги є досвід британських педагогів щодо здійснення гендерного виховання учнів у процесі навчання їх шкільним предметам гуманітарного та природничо-технічного циклів. Традиційно вважається, що дівчата мають кращі здібності і демонструють вищі результати у вивченні гуманітарних дисциплін, хлопці – природничо-технічних. Такий поділ негативно впливає на розвиток як дівчат, так і хлопців, оскільки обмежує поле їх діяльності. Британські науковці та вчителі-практики напрацювали корисний досвід підвищення результатів навчання дівчат у вивченні

природничо-технічних дисциплін, хлопців – гуманітарних. Детального вивчення потребують британські науково-методичні джерела, присвячені цій проблематиці.

Праці британських науковців, присвячені дослідженню чинників, які сприяють формуванню гендерних відмінностей, на нашу думку, також потребують опрацювання для використання їх результатів у процесі гендерного виховання учнівської молоді у вітчизняних школах. Зокрема врахування гендерних особливостей когнітивних стилів є необхідним для досягнення позитивних результатів у гендерному вихованні дівчат і хлопців, для створення комфортного і доброзичливого навчально-виховного середовища.

У вітчизняних школах ще немає впроваджених, ефективних навчальних курсів, які би давали учням необхідні знання з гендерної проблематики, формували й розвивали критичний і водночас неупереджений, толерантний погляд на життя суспільства, гендерну чутливість. Вивчення і творче використання досвіду навчання таких предметів, як “Статеве виховання та побудова взаємин між статями”, “Особистісний добробут”, “Економічний добробут і фінансова спроможність” буде корисним і практично значущим для шкільної практики і успішного гендерного виховання молодого покоління у вітчизняних школах.

Предмет “Статеве виховання та побудова взаємин між статями” з 2009 року є обов’язковим для вивчення у середніх школах Великої Британії, предмети “Особистісний добробут”, “Економічний добробут і фінансова спроможність” належать до вибіркового компоненту Національного шкільного курікулуму. Проте шкільна практика свідчить, що всі три предмети користуються популярністю серед дівчат і хлопців, оскільки в процесі їх вивчення учні здобувають життєво необхідні знання, освоюють моделі конструктивної поведінки, які дозволяють будувати гармонійні взаємини між статями. Ці курси є також профорієнтаційними предметами, які спрямовані допомогти молоді через розуміння себе, формування позитивної і адекватної самооцінки і поважливого толерантного ставлення до інших зробити правильний вибір майбутньої професії [2].

На нашу думку, на сучасному етапі розвитку української шкільної навчально-виховної системи було би доцільним і ефективним вико-

ристання британського досвіду роботи з буллінгом у середніх школах. На жаль, ця проблема є практично недослідженою в українській педагогічній науці. І хоча ця проблема існує в багатьох українських середніх загальноосвітніх школах, адміністрація шкіл часто замовчує факти образливої та принизливої поведінки як у спілкуванні учнів між собою, так і у взаємодії вчителів і учнів, вчителів і батьків.

Перші розвідки проблеми шкільного булінгу, зроблені українськими дослідниками, свідчать лише про те, що про це деструктивне явище починають говорити вголос і визнавати серйозною соціальною проблемою, яка спричиняє руйнівні наслідки у житті сучасного суспільства. Деструктивні моделі поведінки формуються з дитинства, в процесі сімейного і шкільного виховання. Така поведінка часто ґрунтується на гендерних стереотипах, які діють у суспільній свідомості. Тому, на нашу думку, ґрунтовні, підтверджені практикою дослідження британських колег можуть бути конструктивно використані у навчально-виховній практиці вітчизняних шкіл. На особливу увагу заслуговують антибулінгові шкільні стратегії та практичний досвід роботи британських середніх шкіл у цій сфері.

Отже, визнання проблеми та її озвучення є першим і необхідним кроком на шляху її вирішення. Досвід роботи британських педагогів може значно допомогти у роботі з цим негативним суспільним явищем, без усунення якого не може бути мови про розвинену гендерну культуру суспільства.

Позитивні напрацювання британських педагогів у сфері профорієнтаційної роботи та професійного навчання молоді віком до 19 років також можуть бути успішно використаними у виховній роботі вітчизняних шкіл. Профорієнтаційна робота здійснюється у британських середніх навчальних закладах з урахуванням здібностей та інтересів кожної дитини, незалежно від статі. На нашу думку, організаційні засади цього важливого напрямку гендерного виховання учнівської молоді, зміст навчальних предметів, які є важливою складовою цього напрямку, можуть бути ефективно використаними у шкільній практиці вітчизняних шкіл.

Корисним буде для успішного впровадження гендерного виховання в українських середніх школах використання британського досвіду підготовки вчителів до гендерного виховання учнів. Важли-

вим кроком у цьому напрямі було би створення Всеукраїнської асоціації “Гендер і освіта”, членами якої мають бути шкільні вчителі, батьки, науковці, студенти і всі, кого цікавить гендерна освітня проблематика. Досвід роботи “Gender and Education Association” може бути корисним для роботи в цьому напрямі.

До британського досвіду у цьому напрямі, який можна ефективно і творчо використати у вітчизняній практиці, належать організаційні засади підвищення професійної майстерності вчителів, зміст курсів з гендерної проблематики, співпраця науковців з учителями-практиками.

Узагальнюючи британський досвід, варто виділити його основні аспекти, реалізація яких сприятиме покращенню гендерного виховання в українських загальноосвітніх середніх школах:

- розвиток гендерної освіти, спрямований на ліквідацію всіх форм дискримінації за ознакою статі;
- врахування гендерного компоненту при складанні підручників, посібників, навчально-виховних програм, планів тощо;
- впровадження гендерного підходу у навчання та виховання всіх вікових груп учнівської молоді;
- надання особливої уваги гендерному вихованню молодого покоління у підлітковий період, оскільки саме в цей період, коли основною діяльністю є спілкування з однолітками, формується гендерна ідентичність молодого людини і засвоюються суспільні правила побудови взаємин між статями;
- контроль керівництва шкіл за впровадженням гендерного підходу у навчально-виховний процес;
- взаємодія школи, сім’ї і громади у впровадженні гендерного підходу у шкільний навчально-виховний процес;
- усунення впливу гендерних стереотипів у профорієнтаційній роботі з учнями;
- впровадження гендерного підходу у позакласну роботу з учнями [3; 4].

Гендерне виховання учнів у середній школі сприяє формуванню прогресивного гендерного світогляду, тому гендерний підхід в українських середніх школах повинен вбудовуватися в усі етапи навчально-виховного процесу, у щоденну поведінку, спілкування

між вчителями й учнями. Саме такий підхід забезпечить розвиток і утвердження гендерної культури та гендерного паритету в українському суспільстві. Використання з цією метою багатого теоретичного і практичного досвіду гендерного виховання, накопиченого британськими колегами, сприятиме успішній інтеграції України в європейську спільноту.

Список використаної літератури:

1. Закон України “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків”. – http://www.pension.kiev.ua/Ukr/Law_Base/Non-Formatted/z-2866.html.
2. Francis B. Boys, Girls and Achievement: Addressing the Classroom Issues / B. Francis. – Florence, KY, USA: Routledge, 2000. Режим доступу: <http://site.ebrary.com/lib/bckharkiv/Doc?id=5001401>.
3. Gender in the Secondary Curriculum: Balancing the Books / Edited by Ann Clark and Ellain Millard. – Falmer Press, 1998 – 276 p.
4. Gender issues in school – What works to improve achievement for boys and girls. Department for Children, Schools and Families. – 2009. – Режим доступу: www.teachernet.gov.uk/publications.
5. Jones A. Teaching Post-structuralist Feminist Theory in Education: Student resistances / A. Jones // Gender and Education. – 1997. – Vol. 9. – № 2. – P. 261-269.